

ג

ענייני תלמוד תורה

הכנה לתלמוד תורה

"דרך ארץ קדמה לתורה" (אבות פ"ג מ"ז). כלומר הדרך ארץ היא הענין היותר יסודי באדם, על יסוד הד"א יכול האדם להתפתח ולהגיע לדרגת בן תורה. משום כך מקדימה התורה לגופי המצוות את מעשי האבות כדי להורות לנו את דרך הטבת המדות ותיקונם בשלימות.

הקדמה נוספת להשגת התורה היא הידיעה, ההכרה והבירור של הנושאים, הן הבהרת החכמה שבכל נושא והן הכרת עניינו ומהותו של כל מושג.

ויסוד זה מתבאר מתוך דברי חז"ל בחולין ס"ו ע"ב "כל שיש לו סנפיר יש לו קשקשת" וכו' וליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר, א"ר אבהו וכן תנא דבי רבי ישמעאל, יגדיל תורה ויאדיר. וביאור הענין הוא שהתורה"ק מגלה לנו שכשאנו עומדים באיזה נושא אי"ז מספיק להכיר את הצד המעשי של הענין, כגון בסימני דגים, שמהצד המעשי באמת היה די בסימן של קשקשת, אבל התורה מלמדת אותנו להכיר את תכונת הטהרה שהיא קשורה עם שני הסימנים הסנפיר והקשקשת, כי כל ידיעה ובירור מחזקים את ההכרה. ומכ"ש במקום שהמעשיות אינה מתבררת אלא עם הידיעה החודרת והבנת חכמת כל ענין. והחכמה היא יסוד לזכיה לכתרה של תורה.

קנין תורה

קנייני התורה, הן החיוביים והן השליליים, בכל פרטיהם ודקדוקיהם, הכרחיים הם לרכישת התורה. אם הודיעונו חז"ל שבמ"ח דברים התורה נקנית אין מהלך אחר לקנית התורה אלא הם. אולם בסדר השגתם של המ"ח דברים יש קדימה למהלך השולל את הדברים המפסידים את קנין התורה, על פני המהלך החיובי, להשיג את הדברים שבהם מתעלים ורוכשים את התורה, וכדרך שסור מרע קודם לעשה טוב, והזהירות שהיא שלילת החסרונות קודמת לזריזות שהיא השגת המעלות. כי אין תועלת המעלות והדרכים החיוביות מתגלה אלא כפי מדת שלילת החסרונות והריחוק מהדרכים השליליות. אולם עכ"ז גם קודם שהושגה מדרגת הזהירות והריחוק מהשלילה יש לעסוק ולהתרגל בפעולות החיוביות, אחוז בזה וגם מזה אל תנח את ידך, אחת לאחת למצוא חשבון.

דעת דרכי יחפצון

דברים לכבודו של ת"ח אורה, קודם שמסר שיעור בישיבת מרכז הרב

בחודש אייר תרצ"ה בבקורו הראשון של הריא"ה הרצוג זצ"ל פעה"ק ירושלים ת"ו נתכבד בהרצאת שיעור בהלכה בישיבתו של כ"ק מרן אדמור"ת זצוקלה"ה זיע"א. רבנו הגדול העריך מאוד את מעלתו וגדולתו של הרב האורח ואף על חולשתו ויסוריו אז מתוקף המחלה שהכריעתהו התאמץ ויצא ממתת דויו לבהמ"ד לקבלת פני המרצה. בפתיחת דברים לפני השעור תארו כאחד ממצויני גדולי הדור שעלה מעירו ומעצמו בסגנון המיוחד לו, בבקיאות רבה והשוואות מקבילות, וסגנונו זה החדש בישיבות ראוי לשימת לב והקשבה מיוחדת. לכן במטותא לעשות את האזנים כאפרכסת, לא להשיב, למשקל ולמטרי בתוך הדברים, רק להיות כולו קשב לדברים הנשמעים, ונלמד דרך בתורה מתוך שיעור זה, נשיג נתיב חכמה בנתיבותיה של תורה לכל החיים. וכרב אידי אבוה דר' יעקב בר אידי דהוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בכי רב, והוה קרי ליה רבנן בר בי רב דחד יומא וכו' נפק ר' יוחנן לבי מדרשא ודרש, ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון, וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו, אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה וכו' (חגיגה ה'). כלומר שההוא בר בי רב כדאי לו לילך תלתא ירחי באורחא ולחזור תלתא ירחי משום חד יומא בכי רב, כי ללימוד דרך בתורה להארת נתיבותיה יש לקבל השפעה אפילו מיום אחד, וע"ז נאמר "ואותי יום יום ידרשון" אפילו דרישת יום אחד גדולה היא משום ש"דעת דרכי יחפצון" שאפשר לקבל "דעת דרכי" אפילו מיום אחד, וזוהי גדולתו של אותו בר בי רב דחד יומא שזכה להשגה כזו.

בהזדמנות הופעתו של גאון מצוין זה נתאזר כולנו בארך רוח, בהקשבה מעולה לכל שיעור דחד יומא, ונרויח לדעת דרכו הקדושה בתורה בתפץ לב, ויאירו דבריו. נלמד מההוא בר בי רב שקיים בעצמו ואותי יום יום ידרשון וגו'.

מאמר פתוח ומאמר סתום

בשבת ק"ד. אמרי ליה רבנן לר' יהושע בן לוי אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו וכו' מם פתוחה מם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום. ביאור הענין הוא שבכל דבר מדברי תורה ישנו גם צד גלוי ופתוח וגם צד נסתר עמוק וסתום. ובכך יש לפרש את מש"כ הרמב"ם בהל' ת"ת פ"ד ה"ג ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדין, ומימות בית שני נהגו הכל ללמד לתלמידים והם יושבין, והמקור הוא בעירובין נ"ד ע"ב כיצד סדר משנה וכו', ויל"פ שהענין כמ"ש במגילה כ"א ע"א כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר וכו' רבא אמר רכות מעומד וקשות מיושב.

ונראה שהחילוק בין רכות לקשות אינו דוקא בין נושאים שונים שהאחד רך וקל ללומדו והאחר חמור וקשה ללומדו, אלא בכל נושא וענין מדברי תורה נמצאות דרגות אלו כי יש עומק לפנים מעומק בכל דבר מדברי תורה, והחילוק בין רכות לקשות הוא רק בדרגת העיון והלימוד שבכל נושא וענין.

ולפי דרך זו שהגדרת רכות וקשות תלויה במדת העיון והעמקה, נמצא שלעולם בלימוד רב ותלמיד לימודו של הרב שדעתו רחבה יותר היא בבחינת קשות וסתומות לגבי לימוד התלמיד שדעתו יותר מועטה והיא בבחינת רכות וגלויות. ולכן תחילה נהגו הכל שהרב יושב והתלמיד עומד אפילו בקלות, שהתלמיד רשאי לישב לצורך ישוב הדעת גדול יותר, מ"מ נהגו לעמוד כדי להראות את מעלת הרב שלימודו הוא לעולם יותר פנימי ועמוק. ולכן אמרו במגילה שם שמשמת רבן גמליאל ופסק המנהג ללמוד רק במעומד בטל כבוד התורה, כי מנהג זה היה כדי להראות את כבוד התורה כנ"ל.

ויש לבאר לפי פירוש זה של מאמר פתוח ומאמר סתום את דברי הכתוב במלאכי ב' ז' כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא, "ישמרו דעת" היינו שהבנתו היא מעבר לדברים הנמסרים לתלמיד אלא הוא אוצר ושומר בתוכו דעת, הבנה עמוקה יותר, אזי יבקשו תורה מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא.

זוכה לדברים הרבה

בפרק קנין תורה רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו, נקרא רע אהוב וכו'. יש להבין מפני מה לא נמנית בברייתא שם מעלת הקדושה שזוכה העוסק בתורה לשמה. ויש לבאר שמעלת הקדושה כלולה במ"ש זוכה לדברים הרבה, כי ענין הקדושה הוא להיות מופרש מרומם ומתעלה מהחיים הארציים, והתעלות זו היא מעלה שאין בטוי לרבויה, כי הקדוש הוא נעלה מכל גבוליות החיים של העולם הגשמי, והדברים שזוכה להם ע"י הקדושה אינם ניתנים להיכתב ולהיפרט, וע"ז אמר זוכה לדברים הרבה ולא הזכיר פירוט כל שהוא מהדברים הרבים הללו, וכפירוש הרוח חיים שם שזוכה לדברים הרבה היא מעלה בפני עצמה, והיינו שזה מכוון למעלת הקדושה שאין לה בטוי מפורט משום דרגתה העליונה על כל גשמי ומוגבל.

מגדל הפורח באויר

ב"ה יום כ"ה לחדש מנ"א תרצ"ד

לכבוד מרן עט"ר וצבי תפארתנו אבא שליט"א והרבנית אמא תחי' לאוי"ט שוי"ר!
אף שכתבנו אמש, הנני בהזדמנות זו שר' אברהם הי"ו נוסע להוסיף לכתוב עוד. ת"ל על החוה"ש. צפורה רחל תחי' הנה כעת בקייטנא בבית הכרם.

כששנית תמול את הפרק באהלות פ"ד מגדל העומד באויר חזיתי מה שמפרשים על איה סופר את המגדלים שהיו שונים ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר (חגיגה טו:), שהדברים נאמרו על משנה זו, אולם יש לפרש עוד בזה ויתבאר כל המאורע שם. שהנה ז"ל הגמ' שם: "אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי בעיברא דדשא וקא בכי, א"ל שיננא מאי קא בכית, א"ל מי זוטרא מאי דכתיב בהו ברכנן, איה סופר איה שוקל, איה סופר את המגדלים וכו' שהיו שונין שלש מאות הלכות במגדל הפורח באויר וכו'". נראה לפרש שהכונה היא למ"ש בחגיגה י' ע"א היתר נדרים פורחים באויר, ובכך מתבאר יפה מה שהזכירו שהיה תלי בעיברא דדשא, כי נתעורר מתוך ענין הדשא שהיא חלק עיקרי של הבית והיא נשענת על דבר קטן, הצייד שהיא מסתובבת עליה, וכיו"ב היתר נדרים שהוא עיקר גדול, ויש לו רמז מועט במקרא, והוא דוגמת מגדל פורח באויר, וחכמים דורשים בו שלש מאות הלכות!

והנני בזה גומר וחותם בכל יראת הכבוד ובכרכה מרובה,
שלכם שלום נתן רענן

1. תשובת הראי"ה ע"ז בחלק ההלכה בענין כחבי הקודש (שבת י"ד).

תלמיד ורב

מפי מרן הראי"ה זצ"ל

בסוכה כ"ח. אמר רבי אליעזר הגדול "ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי לעולם", והקשו ע"ז מאדר"נ פ"ו שמסופר שם על רבי אליעזר הגדול שעמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם. ומשעתי ביאורן של דברים מכמו"ח זיע"א, שבלימוד הכל תלוי בשמיעת האוזן, שהיא אחת ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ורבי אליעזר היה בטוח בשמיעתו, כלומר, הבנת וקליטת דברי רבו בכל ישותן, והיה כבור סיד ולא איבד טיפה, הכל שמע ואמר משמועת רבו. ואף שגם אחרים קלטו מהרב אבל לא שמעו הכל, כלומר קליטת הבנה סופית והחלטית, וכששמעו את דרשתו של רבי אליעזר היו דבריו לפנייהם כדברים שלא שמעתן אוזן מעולם, הוא שמען מרבו ואחרים לא שמעו, ולא קלטתן אוזנם עד שחזרו ושמעו אותם מפי רבי אליעזר הגדול.

לימוד התורה וקיומה

בסיומא דסדר נשים

ב' כסלו תרצ"ז

במשנה סוף מס' קדושין, מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי. וביומא כ"ט ע"ב אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' אמר רבא ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר תורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. ויש להבין מה הוסיפו ביומא על האמור במשנה בקדושין.

ונראה לבאר שיטתו הבדל בין לשון עשיה ללשון קיום. לשון עשייה מונח על מילוי פעולה, וכשרוצים לציין שא"א מילא את כל הפעולות שהתורה דורשת מביעים זאת במונח "עשה", אולם היות ותוכן התורה אינו רק הוראת דרך לפעולות הרצויות כשאר החוכמות שהנן תכליתיות, שעל ידן יודעים איך להתנהג כמצב זה או אחר, ולשם זה חותרים אליהם, אולם התורה איננה כן, כי מלבד שהינה מורה את דרך החיים היא גם בעצמותה תכליתית, כי כל דבור והגה שבה מקיים עולמות, והוא עצמו בונה ופועל. וענין זה הוא הטעם שעיקר ברכת התורה הוא לפנייה שחיוב הברכה מה"ת הוא רק לפנייה כמ"ש בברכות כ"א ע"א מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלהינו, ואילו עיקר הברכה על המזון הוא לאחריה שחיוב ברכת המזון מה"ת הוא רק לאחריה כמ"ש בברכות שם, כי עיקר הברכה בא על התועלת שבדברים, ובמזון התועלת באה לאחר האכילה, עם העיכול, ואילו התורה שאינה כשאר החכמות שעל ידן מפיקים תועלת להתנהגות במצבים שונים אלא יש בתורה עיקר גדול מזה שהוא הלימוד כשהוא לעצמו, לכן עיקר הברכה על התורה הוא לפנייה. וכך מתבאר גם מאמר רב בנדרים עה"כ מי האיש החכם וגו' על מה אבדה הארץ וגו' שהחורבן בא על שלא ברכו בתורה תחילה, והביאור הוא שלא תפסו את הלימוד כעיקר לעצמו אלא חשבו שלימוד תורה"ק הוא כענין שאר החכמות ולכן לא ברכו בתורה תחילה, וזה גרם לחורבן. וזהו מה שמוסיפה הגמ' ביומא "קיים" אברהם אבינו את כל התורה וכו', כלומר לא רק "עשה" דהיינו עשייה ממשית של מצוות התורה אלא גם "קיים" דהיינו חדר לתוכנים הרוחניים שבתורה.

וזהו גם ביאור הגמ' שם שקיים א"א אפילו עירובי תבשילין שלכאורה אינו מובן למה נקטו דוקא עירובי תבשילין. ונראה שכל דין עירובי תבשילין הוא כדי להבליט את ההבדלה שבין קדושת שבת לקדושת יו"ט, וההבדלה בין הקדושות אינה דבר ממשי המבוצע בפועל אלא דבר רוחני הנוגע לעולמות האציליים, עולמות המחשבה, שעיקר תוכן התורה הוא בהם כמבואר, ולכן נקטו בגמ' שקיים א"א

אפילו עירובי תבשילין לומר שהגיע בחדירתו לתוכנים הרוחניים שבתורה עד כדי הבדלה בין קדושה לקדושה.

ונסמך לסיום מסכת קדושין מסכת בבא קמא ארבעה אבות נזיקין וכו' לא הרי השור כהרי המבעה, ולא הרי וכו', ולא זה וזה וכו', ובתוס' שם ד"ה ולא, כתבו דהתנא כתב את הצורך ללימוד דין בור בסוף שאל"כ הוי ילפינן כולהו מבור וחד מהגך, והתנא האריך להגדיל תורה ולהאדיר. ויסוד הדברים הוא שאילו תוכן התורה היה רק מעשי היינו אין מן הצורך להאריך כאן ויש ללמוד דבר אחד ממשנהו, אבל מאחר שישנו עוד תוכן עליון שתכליתו הוא עצמו לכן אין לתמוה למה האריך כי יגדיל תורה ויאדיר. וא"כ משתלבים ברעיון אחד יסודי סיומא דסדר נשים עם אתחלתא דסדר נזיקין.

קביעת עתים לתורה

בע"ה. חיפה. עש"ק דברים תרפ"ט

כשמכניסין את האדם לדין שואלין לו קבעת עתים לתורה (שבת ל"א), הדרישה היא לקביעת עת לא לקביעת סכום, ולא עליך המלאכה לגמור (אבות פ"ב מ' ט"ז), וכל אחד לפי כח עיונו, כשרונותיו והכנתו ירכוש לו כמה שיספיק בזו העת. זהו בזמן רגיל, שכל אחד עומד לעבודה במוחו וכחו בכל האפשרות, ואז דרושה העבודה בקביעות עת, שיעבוד בעת הזו לפי מה שהוא. אבל כשזקוקים למנוחה ומרגוע אין פגם אם מסדרים קביעות של סכום חומרי בענין רוחני, והעבודה אינה בכל הרוחניות אלא קליטת החומר של הדברים. ונקודת השאלה ביום הדן משמע שהיא על התוכן הרוחני של ההתעמקות והיגיעה בתורה.

זה ספר תולדות אדם

בתו"כ ריש פרשת קדושים שנינו, ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה. המוכן הוא שהאדם השלם שמשיג את מעלות התורה הוא התכלית של בריאת בני האדם, וכמ"ש בברכות ו' ע"ב "כי זה כל האדם כל העולם לא נברא אלא בשביל זה". ופרש"י, בשביל זה, שיברא זה. וזהו ספר תולדות אדם, שאנשי התורה הם מטרת בריאת האדם. וע"כ על האדם השלם העולם מתקיים כמ"ש בחגיגה יב: על יסוד אחד העולם עומד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם.

ושם בברכות שמעון בן עזאי אומר כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה. וגם ענין זה נכלל בדברי בן עזאי בתו"כ, כי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשיהם הטובים כדברי רש"י ריש פר' נח, וזהו ספר תולדות אדם, שקיום התורה הוא

תולדותיו של אדם. וזהו כלל גדול בתורה, שקיומה הוא הוא כל האדם ועיקר תולדותיו.

אור הרזים*

רזי תורה ורזי הנשמה, הבריאה כולה הינה אוצר אצילות במוכן של אמת, יופי, יושר וטוב. והנשמה בעצמותה הנה מאוצר זה.

המציאות של האדם היא רק בזה, ותוכנו הוא לחשוף את כחותיו העצמיים — הרז שבו, להכיר את רז הבריאה.

במעשה הסיבה קודמת למסובב ובמחשבה הענין הוא להיפך. לפנינו הרב במחשבתו מתגלה בקטע הקודם: יקרים וקדושים הם לנו לבושי הציורים וכו', והמסדר נתן לנו מקודם את הסיבה.

ההופעה של הקדושה הקיימת לעולם, שהיא האמת שבעולם, מתגלה ביחידים והיא המחיה את כל הנברא. הפעולה הפנימית של התורה עולה כזה על פעולת הנבואה העסוקה לפי דרכה להתפשטות ניכרת, והיא הסגולה שבכנסת ישראל המקיימת את כל העולם.

כשהיחיד מתרומם יש בזה המשכת נפשיות לפנימיות רז העולם. סגולה זו בנפש, המיוחדת לה בהרגשתה, יקרא דקוב"ה דורשת ממנו את זאת. ואל יבהל ממכשולות ככל ענייני החיים.

חכמה זו באה עם טוהר השכל, אף שמעולה ממנה, ומופיעה עם קצת דמיון, ומתוך יראה פנימית. מעלה את השכל לדרגתה.

כל ההרחבה והשמחה באה רק עם חכמת האמת, והמדע השכלי הוא כלי מבחן לעקר את ההטעיות, ואז באים לאושר העליון.

חכמת האמת והפילוסופיא אינן עוינות זו לזו כשמהפילוסופיא השכלית מתעלים לעולם הרזי, אולם א"א שהשכל לא יעורבו בו חולשות התאוות כבדורותינו, לזה צריכים להשאיבה מהקבלה הטהורה המסורה, המתבטאת בחכמת האמת. ומה גדלו אלו שמתוכנם השכלי עומדים על הרזים, וזו היתה בחינתו של הרמב"ם.

ההבחנה של הקודש והחול הרוחני נמצאת רק אצל אלו שהנם בתוך חיים קדושים אלו, והשלטון האמיתי הוא רק בהם, והחיצוני מוכרח לו, וסו"ס יכיר בו. והמחשבות האחרות הנן שכרון, והרזיות תפיג את שכרונם.

אין גבול של יכולת במסתרים והבינה העליונה מינה דינים מתערים, הנעלם בנעלם מתבאר ותעלומה יצא אור, מרוממת את כל הגשמיות לרוחניות, הלוך ואור עדי עד.

(* סיכום פרקים בסדר "אור הרזים" שבאורות הקודש ח"א.

להופעת אוצר הגאונים

הספר הענקי הפותח לפנינו את שערי התורה שבכתב וחותר את התושבע"פ — הוא התלמוד — אין בו בכל הלכה מסקנא ואין מתבררים לנו הדברים אלא אם נעבור על כולו, ונקלוט כל מאמריו והגיוניו. וגדול ועמוק הוא במאד מאד, נמצאים מאמרים סותרים, סוגיות סותרות, הבנות סותרות, שלפעמים הן גלויות ולפעמים החילוקים נעלמים, ובכל זאת עם העיון נראות לפנינו כסתירות.

שני דרכים ישנם בלימוד התלמוד, והפקת התועלת ובירור המסקנות, והם: א', דרך הביקורת (ההפרדה), וב', דרך ההשואה (הפלפול). הגאונים הראשונים, דרכם היתה דרך הבקורת, לבירור כל שאלה בררו מה דעת התלמוד על כך, ואם נמצאו סתירות העמידו למנין המאמרים הסותרים והכריעו כהרוב. לדרך הזו נצרכת בקיאות גדולה בכל התלמוד, שאין להכריע עד שיהיו ברורים כל המאמרים, אם אין עוד מאמר המכריע לצד זה או אחר, וא"א להוציא מסקנא אלא בבקיאות מפליאה שאין לעמוד עליה. הדבר נמשך עד להר"י מיגש שהיה הראשון שהתחיל בדרך ההשואה, ליישב את הסתירות, להשוות את המאמרים. הוא פתח את הדרך הזאת עד שר"ת שיכלל אותה וחבר את "ספר הישר", לישר ולהשוות את הסתירות בתלמוד, וכפי שכותב בהקדמת ספר הישר. בדרך זאת הלכנו כל בעלי התוס'. לדרך זאת נצרכת הבנה עמוקה ושכל חודר מאד. ר"ת ודכוותיה ששכלם היה עמוק מאד וסברתם ישרה, כווננו ודאי לאמת בהשוויית המאמרים וחילוקם. ודרך זאת נמשכה עד הרמב"ן ז"ל שהשתמש בשתייהן ואיחד את הדרכים. מביא הרבה מדברי הגאונים ומתוכה הרבה בסכרא, אם ליישב אם לחלק. אחריו החזיק באופן לימוד זה המהרש"ל כפי שנראה מספריו שהשתמש בשתי הדרכים. ויותר מאוחר היתה דרך זו שיטת לימודו של הגר"א, כפי שנשקף מביאורו לשו"ע. הגר"ח מוולוז'ין רצה להנהיג דרך זו בישיבתו ולא איסתייע מילתא. גם הנצי"ב רצה להחיות את השיטה של הבקורת יחד עם שיטת ההשואה, וזו היתה דרכו בספר "העמק שאלה" על השאלות, ועדיין לא נצח. ואולי כעת נמוד על הדרך הנכונה, לבקר ולהשוות, ששתי הדרכים הללו מוכרחות להוציא מסקנא ברורה ומלובנת בדעת התורה. למטרה זאת יביא לנו תועלת גם הספר "אוצר הגאונים" המסודר על סדר המסכת, על ידו נוכל להתבונן ולעמוד על דרכם של הגאונים, ואנחנו אחריהם נדע ונלמד את מהלכם בדרך זו.

"העוסק בתורה ובגמ"ח"

בב"ק י"ז ע"א איתא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים, זוכה לכלילה כיוסף, וזוכה לנחלת יששכר, שנאמר יששכר חמור גרם. ופרש"י מתרגמנא עתיר בניכסין. ובגמ' שם אית דאמרי אויביו נופלים לפניו כיוסף,

זוכה לבינה כיששכר. יש לפרש לפי שישנם ארבעה יתרונות ומעלות באדם, החכמה, הגבורה, העשירות והכבוד. וכאמור בריש פ"ד דאבות איזהו חכם וכו' איזהו גיבור וכו' איזהו עשיר וכו' איזהו מכובד וכו'. וכל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לכילה כיוסף, שזהו כבוד, ולנחלת יששכר שהיא עשירות, ואויביו נופלים לפניו כיוסף היא הגבורה, וזוכה לבינה כיששכר היא החכמה. והכונה בכ"ז היא שהעוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה בכך באבות היתרונות והמעלות, וממילא זוכה גם בכל תולדותיהם.

דרכם של מנהיגי ישראל

רבי אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקו אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרין ליה הכי, רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה, בוצינא דנהורא, בריך מתיין לשלם (כתובות י"ז). הדגישו חז"ל בתוך סיפור המעשה שר"א היה מגיע לבי קיסר ממתיבתא. והכונה היא שקביעות מקומו ומרכז היותו היו בבית המדרש, ששם הוא יסוד חיי האומה והעולם, אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד (ברכות ח.). ומשם, מתוך השקפה של חיי עולם, ומתוך הנהגה של הליכות עולם, מהמבט הכללי, היה פונה לטפל בצרכי חיי שעה שהם בגדר פרטים. ומעלה נוספת כלולה בזה, שעם כל קישורו האמיץ בעולם הרוח לא סילק עצמו מלפעול ולטרוח בעולם המעשה, ולדרוש ולעשות להטבת מצב האומה בכל הנוגע למעמדם בעיני המלכות. וע"י שתי עשיות אלו למען ישראל, לקיומו הרוחני של העם בכללו — שע"ז נופל התואר רבא דעמיה, שהוא תואר לגדול העם — ולקיומה החומרי של האומה לפרטיה — שע"ז נופל התואר מדברנא דאומתיה, שהוא תואר למנהיג האומה בפרטיה — התאחדו ברבי אבהו שתי מעלות שבמנהיגי ישראל, גם מאור רוחני וגם עמוד מבצר לקיום חומרי, שהוא בסיס וכלי למעמד הרוחני (והם הם עמודי דקיסרי באמת, כדברי חז"ל במו"ק כ"ה:), וכדוגמת בוצינא דנהורא הכולל גם את הכלי והאמצעים להעלאת האור וגם את עצם האור. וגדולתו זו היתה ניכרת לכל, עד שגם אמהתא דבי קיסר הכירו בה, ובהגיעו מבית מדרשו לבי קיסר לדרוש טוב לעמו בטאו בדברי שיר את התרשמותן מגדולתו של נשיא ומנהיג בישראל "רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה, בוצינא דנהורא, בריך מתיין לשלם".

"מתנה ממדבר"

מוצש"ק בהעלתך תש"י

"וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות"

מע"כ הועד לחגיגת יובל השבעים להגאון הגדול שר התורה ראש"ל רבי בנציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, הרב הראשי לישראל, חונה פעה"ק בירתנו ירושלים תובכ"א.

שו"ר !

להזמנתכם להביע מרחשי הלב למע"כ הגאון בעל היובל שליט"א, הנני לציין דבר בעתו מתורת כ"ק מרן הגאון הקדוש אדמור"ח מרא דארעא דישראל נבג"ט זיע"א, ידידו מוקירו ומעריצו יבלח"ט.

עירובין נ"ד. אמר רב מתנה מ"ד ומדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו, שם ונדרים ג"ה. א"ל (רב יוסף לרבא) לא תיטיב אכרעך עד דאמרת לי פירוש דהדין מילתא מאי דכתיב ומדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות, א"ל כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה שנאמר ומדבר מתנה, כיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות, ושם בעירובין הגירסא אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה. כ"ק מרן אדמור"ח זיע"א עמד על שינויי הגרסאות מעירובין לנדרים 'כמדבר זה שהכל דשין בו' (עירובין) 'כמדבר שהוא מופקר לכל' (נדרים). תלמיד חכם שני תפקידים לו. הנהו המאור בעם וכמה שהוא יותר מושלם כשלעצמו אורו יותר חזק ושפע אורותיו מבהיקים ומאירים מרחבים, כל הצמא לאורה ותאב לה מתקרב לאוצר זה מרוה צמאונו מספק תאבונו ועולמו מתמלא אורה. אולם עוד תפקיד לתלמיד החכם לעורר את האביונה לחשוף את הצמאון לתורה בתוך כל השדרות, לזה צריך להסתגל לצבור, להופיע לפניו, להורותו, לדבר על לבו. ותפקידים שונים כאלו סותרים זה לזה. ההשתלמות העצמית בהעמקת העיון בחכמת הקודש והדרכת המחשבה למרחבי ים התלמוד והמעשה היא כשלעצמה דורשת עבודה לבלי פנאי לאין תכלית, ועם זה התפקיד שני, להורות לעם, להסתגל לו, להדריכו, מצריך עבודה ופנאי ג"כ לאין תכלית, לפי מרחבי ההיקף של ההשפעה לעם, ואיך ייושבו שתי הפעולות הנדרשות — מהחכם הגדול, לזה אין תשובה מעשית, כי אם שמסגולת התורה לקבל במתנה את החלק השני הנדרש בהשפעה, אם להסתגלות להדרכת הצבור, אם להשתלמות העצמית, ועל זה מכריזה השירה ומדבר מתנה. וכל סוגיא מדברת על נושא אחר שבת"ח, כמדבר זה שהכל דשין בו זהו המתמסר להדרכת הצבור והכל מתעסקין בו, אז ההשתלמות העצמית ניתנת לו במתנה, ותלמודו מתקיים בידו כדברי רב מתנה שם. כמדבר שהוא מופקר לכל, נקרא כשאינו מתענין בשום דבר חוץ, אלא בהשתלמות העצמית בלימודים ומעשה, אז ההסתגלות לצבור ניתנת לו במתנה. והכלל הוא אם עושה עצמו כמדבר, אם להשתלמות עצמית, אם להסתגלות לצבור. התפקיד השני ניתן לו במתנה, וע"ז אר"י יגעתי ומצאתי תאמין, מה למציאה אחר יגיעה, הלא גדר מציאה הוא בהיסח הדעת, אלא זהו מסגולת התורה, אם עמלת בשטח אחד הנך מוצא וזוכה גם בשטחים אחרים, ומדבר מתנה.

מרן בעל היובל המופלא שכל התפקידים מילא בחייו הפוריים עד כה בהפלאה ומופת, נתקיימו בו דברי שירת הבאר ומדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל

במות, הנהו הרב הראשי לישראל הראשון לציון, כה לחי ינוב בשיבת דשן ורענן לתפארת כל בית ישראל.

מעריצו,

שלום נתן רענן קוק

(חתן מרן הגה"ק זצוקלה"ה זיע"א)

לחיזוק ספרות הקודש*

אחד מנשקי הזמן הזה הוא העט. הספרות והכתיבה נפוצה בכל חלקי החיים לכל בעיותיהם. כל המקצועות הרוחניים והמוחשיים, הכל מתברר ומתלבן על ידי פרסומי מאמרים בקובצים ולא תהי כהנת כפונדקית. החכמה האמיתית חכמת התורה תוסיף דעת בברור פומבי בכתיבה מבוררת, והסתגלות לזה מצעירי החכמים דגבטי והדרכת זקניה. רבנו הקדוש מרן הרב זיע"א צוה לקנות לנו את הכשרון הספרותי, לתרגם עפ"י הסגנון הזמני את כל האוצר הקדוש שלנו, אחר שקיימה בעצמו בהוצאת חוברותיו "עטור סופרים". שומה עלינו המסתופפים בצלו ללכת בדרכיו והדרכותיו, המאירות והמעוררות מדי הסתכלות והתבוננות בחייו ובכתביו הקדושים. והננו שמחים מאד על תופעה זו שלומדי ובני ישיבתנו הקדושה התאגדו להוציא קובץ ראשון מפואר זה — העושה והמעשה למען הגדלת תורה, יתברכו ויצליחו לקובעו כיון למכשיר ומלבן דברי תורה וחדושיה, וזכותו של מרן הרב הגאון הקדוש זצוקלה"ה תגן ותגונן על המתאמצים להגשים את רצונו. יתי ונחמיניה בגאולה שלמה וקרובה.

הרב שלום נתן רענן-קוק

חתניה דבי נשיאה מרן הגה"ק זיע"א

הישיבה בישראל

הישיבה היא בית היוצר לנשמת האומה. הישיבה היא הקובעת צורת האומה. סגולת האומה היא בתורתה, והישיבה, מקום התורה, היא מקור סגולת האומה. הישיבה קיימתנו בארצות גלותנו והיא מחזירתנו לארץ ישראל. הלא גבולות ארץ אחת לא מקיפה אותנו, סגולת שפה אחת אבדה מאתנו, ורק סגולת תורה אחת לכולנו היא מאחדתנו ונותנת לנו חיים. הישיבה וקיום האומה אחת הן, אי אפשר לאחת בלא השניה.

*. מחוברת "אורים". ירחון תורני שי"ל ע"י איגוד תלמידי ישיבת מרכז הרב בירושלים, תש"ז.

ר' ישראל מסלנט בכל תקונו שתיקן בישראל עבד ופעל לתקנם בישיבה שהיא הנותנת צביון האומה, וכל דבר טוב שישתרש בישיבה ישתרש בכללות האומה, כי הישיבה היא כח ההשפעה על העם כולו, כי היא הנותנת לעם את רבניו הגדולים ובעלי בתים שבכל אחד מסוגים אלו מתרכזים חלקים מיוחדים שבעם ונאצל עליהם מכח השפעת הישיבה. זוהי מהות הישיבה בכללותה.

כל כלל מורכב מפרטיו, ואם כי אין בפרט אלא מה שבכלל אבל הכלל הוא כפי הפרט. הישיבה, שהיא קיבוץ בני ישיבה פרטיים, בזמן שתלמידיה מאוחדים ומתאחדים לכלל אחד יש לה את הסגולה המיוחדת של הכלל. כשכל יחיד דואג לתועלת זולתו הרי ענייני הפרט הם ענייני הכלל.

ישיבת מרכז הרב — תולדותיה ומטרותיה*

רבנו הגדול כ"ק אדמור"ח צוקלה"ה בראותו בחזון קדשו את תקומת ישראל בחבל נחלתו וקבוץ בניה לתוכה¹ [תכנן בתוך כך תקומת הארצה של תורה מתוך הישיבה הגדולה הכלל ישראלית המכוונת ומשוכללת לגידול גדולי רוח ישראל, במלוא מרחבי ומעמקי התורה בהלכה ואגדה, בפרשנות ובפסקנות, ברוממות האמונה והמעשה והגות המחשבה והשירה].

תבע והקים ישיבה לפי תכונת השלימות של הגאולה, והיא: קביעת לימוד ישיבתי בעומק ההלכה, בבירור כל השיטות, בכל כח השקידה והכשרון. יחד עם זה קביעת שעורים בדעת היהדות עפ"י הספרים היסודיים בזה: הכוזרי, האמונות והדעות לר' סעדיה גאון, מו"נ ועוד. בהשגחה מעולה של ההתנהגות ביחסים של אדם למקום ואדם לחבירו ויחסי הקהל והציבור, וצפיית הגאולה והישועה הכללית. כי צופה היה לבית ישראל, שהמדינה לפנינו, והמדינה לישראל היא יסוד לגבוש רוח ישראל סבא בכל המקוריות המיוחדת. להבנת האחדות האלהית הכוללת, לבית ישראל במדינה ובכל מרחבי תבל.

טיפל בזה בהיותו רב ביפו לפני המלחמה העולמית הראשונה והמשיך ברעיון בהיותו בגולה בזמן המלחמה. וכשעלה ירושליימה הרחיב את חזונו, ואירגן מתוך בחירי תלמידי חכמים של הישיבות אשר בירושלים שהתרכזו מסביבו חוג "מרכז הרב" כהכנה ליסוד ישיבה מרכזית עולמית בסגנון של גדלות כללית. לשם זה נרכש בזמנו במערב העיר שטח קרקע גדול ותכנן בניינים לפאר במרחב חזון דוחו. ובניתיים התפתחה הישיבה ברוחניותה בבית מדרשו בהתקדמות נכונה. המאורעות

* הדברים שלהלן נכתבו כטיוטא לכתובת לתמיכה בישיבת מרכז הרב. חלקו הראשון נכתב ע"י מו"ר הגרש"נ זצ"ל ונוספו בו דברים בכת"י מרן הרצ"ה זצ"ל שהוקפו בסוגריים. לאחר מכן בא חלקו השני של הכרוז שנכתב ע"י מרן הרצ"ה זצ"ל.

הקשים שארעו בחיו תכופות עצרו את ההוצאה לפועל של המאוויים הגדולים, עד שנתייסרנו ולוקח מאתנו עטרת ראשנו. נתייתמנו אמנם אבל רוחו אתנו להמשיך בישיבה את חזון קדשו [של קדושת עם ד' באור תורתו וסגולת אחדותו, בהשפעתה והדרכתה ליחיד ולציבור]. ומתלמידי הישיבה ישנם הפועלים ברוחו במרחבי הישוב החדש, הרב משה צבי נריה שליט"א והרב יהושע יגל שליט"א וכו'. עם קום המדינה התעוררה הדרישה להקים את הישיבה כמתוכנן מהרב זצלה"ה, ומשנה לשנה גבר הלחץ הדרישה, עד שבשנת תש"ך הנחנו אבן הפינה והננו כעת בחנוכת הבית של האגף הראשון.

אלו הקרובים לעולם הישיבות יודעים להעריך את הערך הרב של מציאות ישיבה זאת לעם ולמדינה. הולך וגדל דור עולה, בעצם דמותו של כבוד קדושת המורה רבן של ישראל, צעירים מעורים בישוב, מושפעים ומשפיעים בשקידת התורה, צמאי דעת ויקרי רוח, מאהבים את ד', ועתידים לתפוס כ"א בכוחותיו וכשרונותיו מקומות בעמדה הראשונה בחנוך, הנראה ומנהיגות הדור.

הנם מחונכים להעריך את הזולת, להעריך את הציבור, להעריך את הידע והמדע, לשאוף לשלימות העם ומדינתו. זכינו להכרה מהציבור, נתנו לנו יד להקמת האגף הראשון מתכניתנו לשם המשכת הקו שהותווה לנו ע"י מרן הרב זיע"א. יהיה על ידכם דברו של לב, וינתן לנו להמשיך בגדלות והרחבה במקור בית חיינו בהארץ קדשו דבר ד' מירושלים.

ממרן הרצי"ה זצ"ל

עם ההשתכללות הרוממה של התגלות מעשה ד' הגדול במפלאות דורותינו לשוב ד' שיבת ציון ותהליך חזרת שכינתו והופעת דברו מירושלים, הלכה והתגבשה דמות החזון הגדול והקדוש של הישיבה המרכזית העולמית. עם הופעת אור תורתו וקדושתו של כ"ק אממור"ר הרב זצ"ל בהנהגת התורה בעיקר"ת ירושת"ו נתרכזו בחירי תלמידי חכמים של הישיבות אשר בירושלים מסביב לכ"ק אממור"ר הרב זצ"ל כהכנה ליסוד הישיבה המרכזית הכלל ישראלית בירושת"ו, כפי תכניתו הגדולה של כ"ק אממור"ר הרב זצ"ל.

עם תחילת יסודה הממשי של הישיבה בהתרכזות בחירי ישיבה מובחרים אליה מהארץ ומהישיבות המפורסמות של תפוצות הגולה, התחילו מועברות ונמשכות אל ארצינו הקדושה ישיבות גדולות ומפורסמות מן תפוצות הגולה. עם ההתגדלות הגדולה של קיבוץ שבי הגולה ועליית הגאולים הנה אל ארץ חיינו, מתוך העקירה הנוראה והאיומה של גליות ישראל מארצות העמים וההנחה הנפלאה והנשגבה בארץ חמדתנו הקדושה, הלכה וגדלה הארתה, הדרכתה, השפעתה, של הישיבה המרכזית בחיי ישראל ותקומתו בארץ קדשו, בהרכצת התורה, הגדלתה

והאדרתה - - -¹

תומכי תורה

וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך (ברכות ס"ד). יש להמליץ דרשה זו על תומכי תורה. בנין התורה מתכוונן ונבנה כשהתמכין דאורייתא נוהגים במידת הריבוי וטובת עין, וכשרוחב לדם הוא שלם וטובתם שלימה, ובשלימות זו זוכים הם לאור השלום שבתורה.